

об'єктивна необхідність докорінного перегляду форм взаємодії людини й природи.

На формування екологічної свідомості впливають два основних чинники – екологічна освіта та виховання. Формування екологічно свідомої людини з високим рівнем екологічної культури і поведінки уможливить зберегти безпечні умови для життєдіяльності людства та існування цивілізації в цілому.

Розв'язанню проблем екологічної культури сприятиме запровадження тріади пріоритетів через поєднання в одне ціле екологічного виховання, освіти й науки. Нині загальнодержавної ваги набуває запровадження цілеспрямованої політики формування національних цінностей, побудови збалансованого суспільного устрою життя, виховання сильної самостійної нації, організації життєдіяльності людини у гармонії з природою та навколишнім світом.

Розкрито передумови, що зумовлюють потребу формування екологічної свідомості та екологічної культури як основних чинників забезпечення збалансованого розвитку агросфери. Акцентовано увагу на необхідності екологізації усіх сфер життєдіяльності суспільства. Висвітлено результати опитування щодо ставлення майбутніх спеціалістів до екологізації аграрного виробництва та проблем, що стримують її розвиток.

Раскрыты предпосылки, обуславливающие необходимость формирования экологического сознания и экологической культуры как основных факторов обеспечения устойчивого развития агросферы. Акцентировано внимание на необходимости экологизации всех сфер жизнедеятельности общества. Отражены результаты опроса относительно отношения будущих специалистов к экологизации аграрного производства и проблемам, которые сдерживают ее развитие.

The article explores the conditions that lead to the need for environmental awareness and ecological culture as key factors for ensuring sustainable development agrosphere. Attention is focused on the need to greening all sectors of society. Deals with the results of the survey on the attitude the future experts to agricultural production and ecological problems that hinder its development.

*

**О.М. БОРОДИНА, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
А.О. ГУТОРОВ, кандидат економічних наук
Харківський національний економічний університет**

Агрохолдинги як база формування корпоративного аграрного устрою в Україні

Світовий досвід розвитку сільського господарства показує доцільність створення інтегрованих підприємницьких формувань, у складі яких об'єднуються підприємства, що самостійно господарюють і зберігають статус юридичної особи. Робота господарюючих суб'єктів у межах єдиної інтегрованої структури сприяє об'єднанню фінансового та промислового потенціалу учасників, зниженню рівня витрат виробництва, скороченню податкового навантаження в результаті зменшення посередницьких ланок тощо. В українських умовах позитивний потенціал кооперації й інтеграції сільськогосподарських товаровиробників заміщається капіталізацію аграрного бізнесу. Ці процеси супро-

воджуються формуванням інтегрованих агропромислових структур на принципах холдингу. Практика показує, що вони, швидко накопичуючи земельні та майнові активи, адаптуються до потреб світового ринку, мають довгострокові комерційні інтереси і можливості залучення інвестицій. При цьому формується новий корпоративний устрій на селі, який являє собою специфічний порядок організації великомасштабного аграрного виробництва на основі концентрації землі, горизонтальної та вертикальної інтеграції виробництва, де конкурентних переваг досягають за рахунок монополізації ринкової влади, рентоорієнтованої поведінки й максимізації різних інституційних ефектів.

У зв'язку з цим дослідження закономірностей створення та функціонування агрохолдингів, оцінка наслідків інтенсивного ведення виробництва й надконцентрації ними ринкової влади, виявлення їх впливу на розвиток сільського господарства і села стають особливо актуальними.

Теорія організації сільськогосподарського виробництва в агропромислових формуваннях холдингового типу знаходиться в стадії розробки. Переважна частина вчених пов'язують холдингізацію аграрного сектору з унікальністю умов, в яких функціонує сільське господарство у перехідний період. Функціонування перехідних ринків із викривленими ринковими механізмами призвело до гіпертрофованого розвитку вертикальної й горизонтальної інтеграції, яку спочатку використовували як інструмент оптимізації надмірно високих транзакційних витрат і ризиків. У рамках нерозвинених ринків встановилися також нерівні умови конкуренції.

Вивченню окремих питань створення та функціонування інтегрованих об'єднань агрохолдингового типу в Україні присвячені праці В.Г. Андрійчука, В.М. Гейця, С.І. Дем'яненка, А.Є. Данкевича, О.О. Єранкіна, Б.Й. Пасхавера й інших вітчизняних учених.

Мета статті – дослідження витоків і масштабів холдингізації аграрного сектору України, економічних ефектів розвитку агрохолдингів і регулювання корпоративних процесів у агропродовольчому секторі на рентабельних засадах.

На початку 2000 років процес масового роздержавлення та приватизації, який тривав майже десять років, фактично завершився; накопичений капітал почав повертатися в Україну, в тому числі й з офшорних зон. У результаті цього утворилися надвеликі промислово-фінансові групи, почався процес «переділу» економічного та фінансового простору держави. Тоді ж окремі компанії почали розглядати діяльність в аграрному секторі як можливий напрям для диверсифікації бізнесу.

Після грудневого 1999 року Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» значно активізувалися трансакції із землею. Для захисту права приватної власності селян на земельну част-

ку (пай) у січні 2001 року був введений мораторій на купівлю-продаж земельних часток (паїв). Відповідно до прийнятого Закону України «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» заборонялася вільна купівля-продаж земель сільськогосподарського призначення, але дозволялася передача земельних часток у спадщину та їх викуп для державних і громадських потреб. Передбачалося, що мораторій діятиме протягом короткого проміжку часу – до врегулювання порядку реалізації прав громадян та юридичних осіб на земельну частку (пай) у новому Земельному кодексі України. З прийняттям Земельного кодексу в 2001 році мораторій не був знятий та з тих пір кілька разів відтерміновувався. Незавершеність інституційних трансформацій в аграрній сфері призвела до формування механізмів тіньового контролю над розподілом сільськогосподарських земель, а відтак і до появи тіньового ринку землі. Всупереч чинному мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, в юридичній практиці за напівлегальними схемами досить часто здійснювалися операції з відчуження земель сільськогосподарського призначення. Найбільш поширеними схемами обходу мораторію були: укладення попереднього договору купівлі-продажу з умовою, що він повністю вступає в силу після закінчення дії мораторію; оформлення довіреності з правом розпорядження землею; укладення договору оренди з подальшим правом першочергового викупу тощо.

До 2006 року трансакції із земельними паями, концентрація землі та її незаконна купівля-продаж набрали таких масштабів, що Верховна Рада України прийняла у лютому 2006 року Закон України «Про внесення зміни до Земельного кодексу України», яким визнавалися недійсними угоди з купівлі-продажу землі, а 24 липня 2006 року вийшов Указ Президента України № 644/2006 «Про деякі питання організаційно-правового забезпечення формування та регулювання ринку землі та захисту прав власників земельних ділянок». Декларативні законодавчі акти деякою мірою «налякали» великих операторів аграрного ринку і їхня активність дещо знизилася. Однак за законодавчими ініціативами не відбулося реальних дій, тому названі схеми відчуження земельних час-

ток із їх деякою модифікацією продовжували втілюватися в життя.

У період 2004-2008 років процеси створення великих холдингових структур, що мали 50-100 тис. га землі, відбувалися прискореними темпами. Сформоване «аграрне лобі» робило ставку на швидке скасування мораторію і легалізацію власності на «захоплені» земельні масиви. Проте пролонгація мораторію й фінансова криза 2008 року обернулися істотними втратами для власників агрохолдингових компаній. Продовження мораторію на купівлю-продаж землі викликало зростання витрат на утримання набутих земель і виплати орендної плати не тільки за оброблювані землі, а й за необроблювані. Легко сформований раніше земельний банк у 100 тис. га вимагав вилучення кількох мільйонів доларів щорічно на сплату оренди. Очікування на швидке відкриття ринку шляхом лобювання зняття мораторію на купівлю-продаж землі не виправдалися, що змусило власників та орендарів великих земельних масивів у період кризи шукати шляхи для мінімізації збитків. Якщо в докризові часи інвестори були готові сплачувати мільйони за оренду землі, розраховуючи на швидке відкриття ринку, то на початку кризи почали частинами позбуватися підконтрольних земель; нарощування земельних банків тимчасово припинилося. За результатами відкритих інтерв'ю власників «докризових агрохолдингових», скорочення площ підконтрольних ним сільськогосподарських земель у 2009 році становило від 25 до 60 % утвореного тоді «земельного банку». Разом із тим фінансова криза сприяла перегрупуванню стратегічних інвесторів, які спрямували свої інтереси в агропродовольчий сектор, що

знаходився у вигіднішому становищі, ніж інші сектори економіки. Більше того, загострення світової продовольчої проблеми та зростання світових цін на продовольство, а також невикористаний потенціал українського сільського господарства по суті закріпив його привабливість для «великого капіталу».

У 2008-2009 роках нові оператори в аграрному секторі почали формувати свої «земельні банки» за рахунок придбання більш «слабких» агрохолдингових, особливо тих, які сконцентрували землю не тільки для виробництва, а й для можливого перепродажу після скасування мораторію. Це було сигналом для інших великих операторів агросектора до зміцнення своїх позицій на тіншовому земельному ринку. У 2010 році на території України за різними оцінками функцінувало близько 60 агрохолдингових із площею землі понад 10 тис. га, які контролювали майже 4 млн га сільгоспугідь. У 2011 році їх налічувалося вже близько 75, а розмір орендованих земельних угідь становив від 5 до 6 млн га, або 14-17 % від загальної площі сільгоспугідь, що знаходилася у власності й користуванні сільськогосподарських підприємств і громадян.

Найбільші за розмірами земельних угідь агрохолдинги наведені в таблиці 1. Серед них слід назвати: UkrLandFarming PLC, який був утворений злиттям земельних активів ПАТ «Компанія «Райз» та ПАТ «Дакор Вест» – у результаті його «земельний банк» перевищив 436 тис. га; Kernel Holding S.A. (після поглинання у 2011 році ПАТ «Цукровий союз «Укррос») – площа його землекористування перевищує 330 тис. га, з яких в обробітку лише 210 тис. га.; Mriya Agro Holding PLC – понад 295 тис. га тощо.

1. Розміри найбільших за площею підприємств, які ведуть свою діяльність у сільському господарстві України станом на 01.01.2012 р.

Назва	Площа, тис. га	Назва	Площа, тис. га
UkrLandFarming PLC	430-600	Agroton PLC	151-171
Kernel Holding S.A.	330-350 (210) ¹⁾	ТОВ «Торговий Дім «Украгропром»	107-150
ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (МНП S.A.)	280	ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України»	136-150
NCH Advisors	250-350	Приват АгроХолдинг	120-136
Mriya Agro Holding PLC	295	Valars Management Limited	124
ТОВ «Українські аграрні інвестиції»	260 ²⁾ -330	ДП «Нафком-Агро»	100-200
Astarta Holding N.V.	245	Sintal Agriculture PLC	101-150
HarvEast Holding LLC	220	ТОВ «Лотуре-Агро» (Корпорація Loture)	101

Примітки: Назви підприємств подано відповідно до їх найменувань у річних звітах чи ЄДРПОУ; 1) – площа в обробітку; 2) – на сайті компанії наводиться інформація про площу на рівні 261,2 тис. га, проте без терміну її актуалізації.

Джерело: Сформовано авторами на основі публічної інформації.

Процес створення нових агрохолдингів досить активно триває й нині. Поряд зі створенням найбільшого за площею агрохолдингу в Європі – UkrLandFarming PLC, у середині 2011 року група «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ) і група «Смарт-Холдинг» створили на базі сільськогосподарських активів Маріупольського металургійного комбінату ім. Ілліча агрохолдинг HarvEast Holding LLC із «земельним банком» 220 тис. га. При цьому експерти прогнозують, що за 2-3 роки з урахуванням інвестиційних можливостей СКМ розмір землекористування HarvEast Holding LLC може зрости до 500 тис. га й більше, а агрохолдинг стане лідером в українському аграрному секторі. У січні-лютому 2012 року була підписана угода викупу шведською компанією Alpcot Agro AB LLC агрохолдингу Landkom International LLC, тим самим об'єднавши в єдиний комплекс «земельний банк» 93 тис. га та розвинутий логістичний комплекс із зернохвищами й залізничним терміналом.

На окрему увагу в переліку надвеликих компаній заслуговує ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України». Це підприємство було утворене відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 764 від 11.08.2010 року «Про заходи з утворення державного підприємства «Державна продовольчо-зернова корпорація України» об'єднанням 44 державних підприємств ДАК «Хліб України», які підлягали ліквідації. У зв'язку з тим, що новостворена структура була цілісною і по суті не відповідала характеристикам корпорації, що закріплені у статті 120 Господарського кодексу України, наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 634 від 17.11.2011 року шляхом перетворення державного підприємства «Державна продовольчо-зернова корпорація України» було створено публічне акціонерне товариство з такою ж назвою. Згідно з відкритою інформацією, корпорація має в своєму складі два портових елеватора, 24 лінійних елеватори, 18 комбінатів хлібопродуктів і до 150 тис. га орендованих земель сільськогосподарського призначення. У стратегії розвитку ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» зазначається, що підприємство нині знаходиться у процесі консолідації 1 млн га сільськогосподарських угідь, які перебувають переважно у державній власності.

Процес консолідації планується завершити до 2014 року. Що стосується основного джерела формування доходу, то, як зазначається у Дзеркалі тижня: «Суть бізнесу для корпорації полягає в експорті зернових культур (пшениця, ячмінь, кукурудза). Ми прогнозуємо збільшення експортних потужностей компанії на 2,86 млн т щороку, що еквівалентно чистому прибутку 620 млн доларів; через три роки – 10,53 млн т щороку, що дорівнює чистому прибутку 2,43 млрд доларів»¹. Отже, державна корпорація, як й інші агрохолдинги, орієнтована переважно на виробництво та експорт високоліквідної сільськогосподарської продукції.

Характерною особливістю господарювання агрохолдингів є неповний обробіток контрольованих ними земель, що показує про накопичення земельних активів для подальшого перепродажу, а не агровиробництва. Так, за даними Eavex Capital, зібрана площа в 2010 році становила у Landkom International LLC 39 тис. га (52,7 % від загальної), в Agroton PLC – 127 тис. га (84,1 %), у ПАТ «Дакор Вест» – 82 тис. га (77,4 %), у Sintal Agriculture PLC – 87 тис. га (86,1 %) тощо, при цьому дані про відповідні значні площі загибелі врожаю чи чорних парів у цих компаніях відсутні.

У просторовому розрізі найбільше сільськогосподарських земель контролюється холдингами в Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій та Чернівецькій областях – понад 50 %. У десятих областях у центрі України, на заході й на сході ця частка коливається від 25 до 50 %². При цьому найбільші за розмірами землекористувань агрохолдинги (від 250 до 500 тис. га) розміщують своє виробництво у найбільш придатних для сільського господарства регіонах – Полтавська, Вінницька, Хмельницька, Сумська і Чернігівська області; дещо менші компанії (від 100 до 250 тис. га) – у Черкаській, Харківській, Тернопільській, Донецькій та Житомирській областях. Нерівномірність просторового розміщення земель агрохолдингів за регіонами України своїм підґрунтям має історичний контекст, оскільки здебільшого великі корпоративні структури виника-

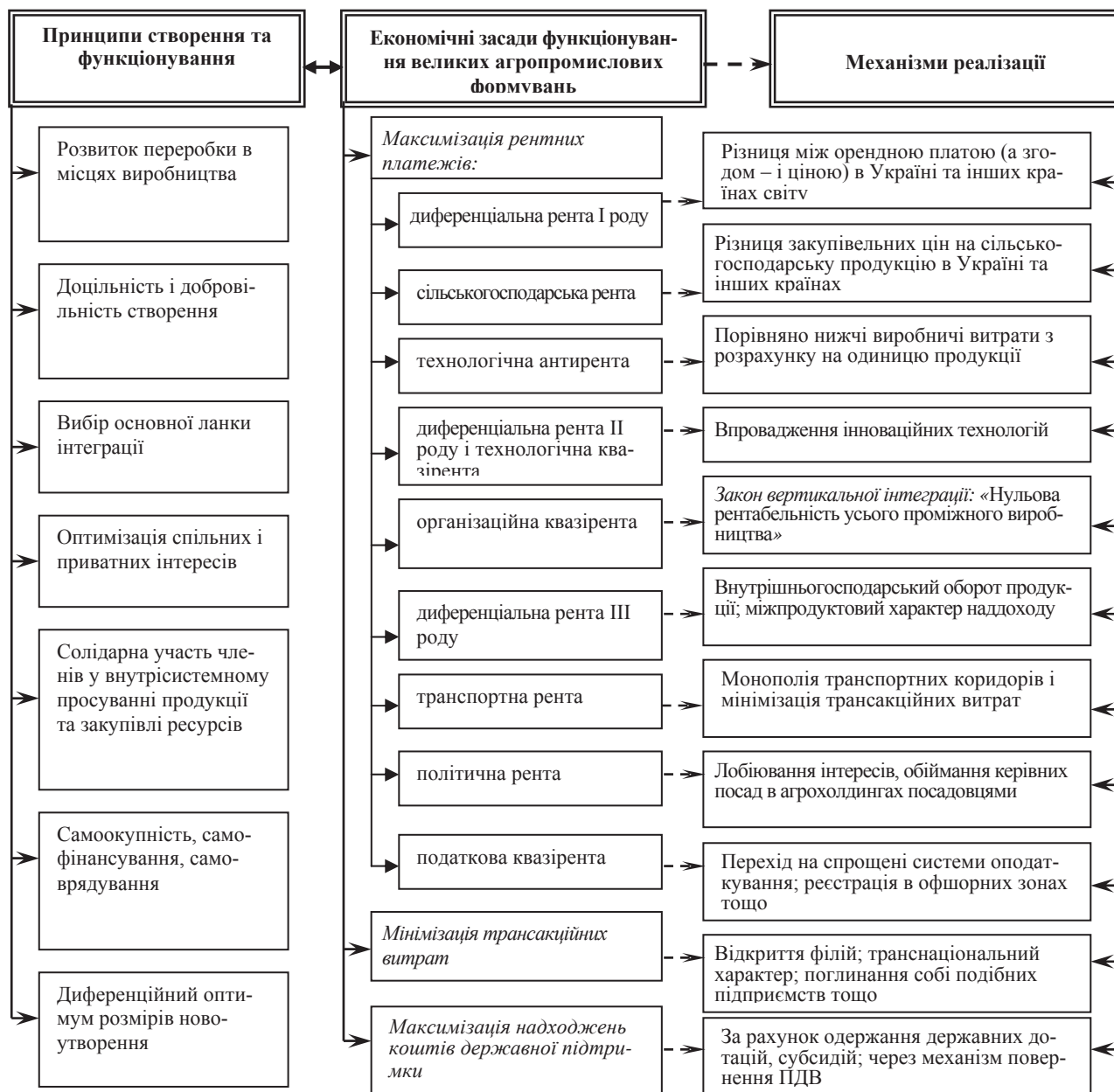
¹ Чопенко В. Інвестиційні заливання / В. Чопенко // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 37 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/investitsiyini_zalitsyannya_derzhavna_prodovalocho-zernova_korporatsiya_shukae_groshovitih_zhenihiv-in-89659.html

² За даними: ТОП-100 Рейтинг кращих компаній України: 100 крупнейших агрокомпаний Украины // Экономика. – 2011. – № 3. – С. 18.

ли на місці колишніх промислових, переробних і великих сільськогосподарських підприємств; також тут мають вплив певні політичні особливості щодо доступу до ринків права оренди сільськогосподарських угідь.

Економічна діяльність агрохолдингів орієнтована не тільки на одержання прибутку, а й ренти, яка є формою надприбутку, що виникає внаслідок використання обмежених різноякісних ресурсів. Ураховуючи те, що великі агропромислові формування мають вихід на зовнішні ринки, рентні відносини

формуються в глобальному вимірі. Джерелом «глобальної» ренти є відмінності у національних умовах виробництва продукції, системах державного регулювання господарської діяльності тощо. При цьому категорія ренти розглядається набагато ширше, ніж класична земельна рента та раціоналізаторський дохід як форма надлишкового додаткового продукту, а тому виокремлюється диференційна рента I, II, III роду, квазірента, антирента й низка видів рентних доходів залежно від використаного ресурсу (рис.).

Принципи та механізми реалізації економічних інтересів великих агропромислових формувань

Джерело: Розроблено й узагальнено авторами. Принципи узагальнено за даними досліджень В.Г. Гусакова та М.І. Запольського¹

¹ Гусаков В.Г. Кооперативно-інтеграційні відносини в аграрному секторі економіки: моногр. / В.Г. Гусаков, М.І. Запольський; Нац. акад. наук Білорусі, Ін-т сист. дослід. в АПК. – Мінськ: Білорус. наука, 2010. – 295 с.

Проблеми формування рентних платежів у глобальному вимірі досліджувались Ю.В. Яковцем¹, а їхній імплементації до умов розвитку вітчизняних агрохолдингів присвячені наші дослідження².

Розвиток агрохолдингів супроводжується постійним нарощуванням їхньої капіталізації. Процес капіталізації відбувається не тільки перетворенням частини прибутку підприємства у додатковий капітал, а й залученням коштів інвесторів через емісію акцій та розміщення їх на фондових біржах провідних країн світу. Так, акції Kernel Holding S.A., Astarta Holding N.V., Agroton PLC – включені до лістингу Варшавської фондової біржі, ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (МНП S.A.) – Лондонської фондової біржі, Mriya Agro Holding PLC, Sintal Agriculture PLC – котируються на Франкфуртській фондовій біржі тощо. Розміщення акцій здійснюється через механізми IPO (первинна публічна пропозиція) і приватного розміщення. Для додаткового залучення інвестицій компаніями може здійснюватися вторинне публічне розміщення акцій основного випуску для необмеженого кола осіб (SPO), яким уже тричі скористалася Kernel Holding S.A. (у 2008, 2010 та 2011 рр.), одержавши 307,4 млн дол. США, й Sintal Agriculture PLC і Landkom International LLC у 2009 році, приплив додаткового капіталу до яких становив 13 та 4 млн дол. США відповідно. У 2012 році за попередньою інформацією планується розміщення акцій UkrLandFarming PLC, ТОВ «Українські аграрні інвестиції» й ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України», весь статутний капітал якої поділений на 8 677 170 простих іменних акцій, випущених у бездокументарній формі.

У результаті значної концентрації землі, транснаціонального і трансрегіонального характеру виробництва, ефекту від масштабу,

максимізації рентних платежів та ринкової вартості компаній, агрохолдинги утворюють цілісний механізм для формування, привласнення й розподілу надприбутків (табл. 2).

Зокрема, за даними Українського клубу аграрного бізнесу та річних фінансових звітів публічних компаній 100 найбільших агрохолдингів України у 2009 році одержали близько 6 млрд грн чистого прибутку, а в 2010-му – понад 11 млрд грн³. У 2011 році серед наведених у таблиці 2 компаній найефективнішими були ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» і Astarta Holding N.V., рівень рентабельності реалізації продукції в яких становив 63,8 та 56,9 % відповідно. При цьому ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» й Agroton PLC у результаті своєї діяльності зазнали чистого балансового збитку, тоді як Kernel Holding S.A., ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (МНП S.A.), Mriya Agro Holding PLC одержали прибуток, що сумарно становив понад 5 млрд грн. З розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь цими трьома компаніями було одержано балансового прибутку від 405 до 858 тис. грн, що у десятки разів перевищує відповідні показники по сільгосппідприємствах України.

Наведені дані показують, що корпоративний сектор значно краще забезпечений основними та оборотними засобами виробництва порівняно з іншими сільгоспвиробниками. Технологічні рішення ґрунтуються на використанні високоефективних систем обробітку ґрунту «No-Till» і «Mini-Till», застосуванні систем GPS, що дає змогу повністю контролювати технологічний процес. Збільшення фондооснащеності виробництва, ефективності використання сільгоспугідь та ринкової вартості агрохолдингів призводить до надмірної капіталізації сільського господарства, наслідками якої поряд з істотними економічними вигодами, є пригнічення розвитку середніх і малих підприємств, зростання соціальної напруженості на селі через зменшення кількості робочих місць та збільшення числа безробітних (об'єктивний наслідок інтенсифікації виробництва), низь-

¹ Яковець Ю.В. Рента, антирента, квазірента в глобально-цивілізаційному вимірі / Ю.В. Яковець. – М.: ІКЦ «Академік», 2003. – 240 с.

² Див.: Українська модель аграрного розвитку та її соціально-економічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Гець, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 56 с.; Гуторов А.О. Вертикально інтегровані структури у сільському господарстві: економічні засади формування та розвитку / А.О. Гуторов // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 1. – С. 120-130.

³ ТОП-100 Рейтинг кращих компаній України: 100 крупнейших агрокомпаний Украины // Економіка. – 2011. – № 3. – С. 14-16.

кий рівень соціальної відповідальності агрохолдингів. Поряд із цим максимізація антиренти призводить до екологічної дестабілі-

зації агроландшафтів, деградації ґрунтів, які, за оцінками фахівців, можуть значно втратити свою родючість у найближчі 20 років.

2. Ефективність і рівень капіталізації окремих агрохолдингів у 2011 р.

Показник	Kernel Holding S.A.	ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (МНП S.A.)	Mriya Agro Holding PLC	Astarta Holding N.V.	Agroton PLC	ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України»
Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), млн грн	15131,4	9792,9	2137,8	3385,5	794,7	703,7
Прибуток, збиток (-), млн грн: валовий ¹⁾	3661,3	10740,0	1414,1	1348,0	222,0	160,3
чистий	1801,1	2066,4	1195,0	150,0	-16,8	-590,5
ЕВІТДА, млн грн	2470,0	3195,0	1460,5	1229,3	148,4	- ²⁾
Рівень рентабельності, збитковості (-) реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), % ³⁾	31,9	38,2	8,1	56,9	5,9	63,8
Вартість на кінець року, млн грн: основних засобів	4005,7	8038,7	3037,8	2101,9	248,2	744,8 ⁴⁾
оборотних активів	6451,5	6443,8	4137,1	3319,8	968,6	446,3
Сума залучених коштів від розміщення акцій на біржі (ІРО+SPO), млн грн	4520,8 ⁵⁾	2573,5	717,1	32,0	430,3	- ⁶⁾
Ринкова капіталізація (станом на 26.07.2012 р.), млн грн	12780,2	10284,0	5166,5	3736,8	539,3	- ⁶⁾
З розрахунку на 100 га сільгоспугідь, тис. грн: основні засоби і оборотні активи	4979,6	5172,3	2432,2	2212,9	805,8	875,8
чистий прибуток, збиток (-)	857,6	738,0	405,1	61,2	-11,1	-434,2
ЕВІТДА	1176,2	1141,1	495,1	501,8	98,3	- ⁶⁾
ринкова капіталізація	6085,8	3672,9	1751,4	1525,2	357,2	- ⁶⁾

Примітки: Конвертовано у гривні за середньорічним курсом НБУ та курсом НБУ на 26.07.2012 р. 1) – з урахуванням доходу від зміни справедливої вартості біологічних активів і сільськогосподарської продукції (згідно з річними звітами компаній); 2) – показник ЕВІТДА не розраховувався через брак інформації у формах статистичної звітності; 3) – розраховано за Звітом про фінансові результати; 4) – залишкова вартість; 5) – включаючи капіталізацію афілійованого ПАТ «Цукровий союз «Укррос»; 6) – публічне розміщення акцій ще не відбулося.

Джерело: Розраховано авторами за даними опублікованих річних звітів компаній та публічної інформації. Дані про капіталізацію підприємств – Eavex Capital.

Таким чином, агрохолдинги у сільському господарстві діють виключно як бізнесові структури, головна мета яких полягає в примноженні власного капіталу за рахунок прибутків і надприбутків у вигляді ренти. Поряд із класичними агрохолдингами корпоративний сектор представляють також інші великі оператори аграрного ринку, які працюють у промисловості, торгівлі, банківській сфері, орендуючи при цьому великі масиви сільськогосподарських земель для власного виробництва комерційної, експор-

тно-привабливої сільськогосподарської продукції.

Отже, хоча корпоративний сектор є агресивно зростаючим в аграрній структурі України завдяки концентрації й інтеграції виробництва, а також монополізації економічної влади на внутрішньому та зовнішньому агропродовольчих ринках і в політиці, холдингизацію не слід вважати довгостроковою стратегією розвитку вітчизняного сільського господарства. Невиваженість та незавершеність аграрних реформ, спадко-

емність інститутів і вкорінені стереотипи економічної поведінки селян зумовили те, що в конкретних економічних умовах великий капітал виявився здатним модернізувати сільськогосподарське виробництво й наростити власний експортний потенціал для вилучення прибутків і надприбутків із сільського господарства. Слід розуміти, що економічна природа капіталу орієнтована на ті сфери діяльності, які здатні принести максимальний прибуток. У сучасних умовах такою сферою є сільське господарство. Наразі склалася ситуація, при якій лише обмеженнями щодо землекористування та землеволодіння неможливо врегулювати домінуюче становище агрокорпорацій в аграрному секторі. Дія мораторію на купівлю-продаж землі або його скасування не впливатиме суттєво на концентрацію землі й холдингізацію агросфери. Цьому сприятимуть тенденції сучасних світових і внутрішніх ринків продовольства та продукції сільського господарства, орієнтовані на зростання цін; можливості швидкого нарощування прибутковості бізнесу за рахунок експорту дешевої сировини; низька вартість основних факторів виробництва (робочої сили й землі у вигляді орендної плати); вилучення додаткової політичної ренти за рахунок доступу до законодавчих і владних процесів, державного бюджету, дотацій, субсидій, пільгових кредитів і мінімізації податкових платежів; перспективи перепродажу значних земельних масивів в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель; можливостей вигідніше перепродати бізнес, вартість якого з урахуванням усіх зазначених факторів

може істотно зрости в короткостроковій перспективі.

Перехід від усталеної практики до прогресивних засад регулювання розвитку аграрної сфери України вимагає концептуальної перебудови економічної парадигми досліджень, особливе місце серед яких має відводитися державному регулюванню глобальної корпоратизації аграрного сектору. У зв'язку з цим у довгостроковій перспективі необхідна розробка дійових механізмів регулювання процесів капіталізації сільського господарства, обмеження надконцентрації земель, вилучення рентних доходів на користь держави і сільської громади, налагодження ефективного державно-приватного партнерства, яке практично поки що втілюється лише шляхом реалізації окремих досить недосконалих ідей у формі підписаних Меморандумів про соціально-економічне партнерство між деякими облдержадміністраціями та окремими агрохолдингами. На жаль, задекларовані у цих документах положення покликані здебільшого лише сприяти діяльності аграрних об'єднань у нарощуванні сільськогосподарського виробництва і не містять реальних заходів з обмеження їх монопольного становища, соціальної спрямованості й відкритості бізнесу для громадського та наукового контролю.

Певні наукові здобутки з розв'язання окреслених проблем регулювання розвитку агропромислових корпоративних формувань уже є. Здебільшого вони розосереджені, мають загальний характер, проте створюють підґрунтя для активізації подальших досліджень у цьому напрямі.

Розглянуто процеси холдингізації аграрного сектору, показано її витoki і масштаби, досліджено економічні ефекти розвитку агрохолдингів. Наголошено на необхідності регулювання корпоративних структур в агропродовольчому секторі України на рентних засадах.

Рассмотрены процессы холдингизации аграрного сектора, показаны её истоки и масштабы, исследованы экономические эффекты развития агрохолдингов. Сделан акцент на необходимости регулирования корпоративных структур в агропродовольственном секторе Украины на рентных началах.

Our research considers the processes of making holdings in agrarian sector, declares its sources and scales, explores the economic effects of agroholdings' development. It is stressed on the necessity of regulating of corporate structures in agrofood sector in Ukraine by the rent basis.

* * *